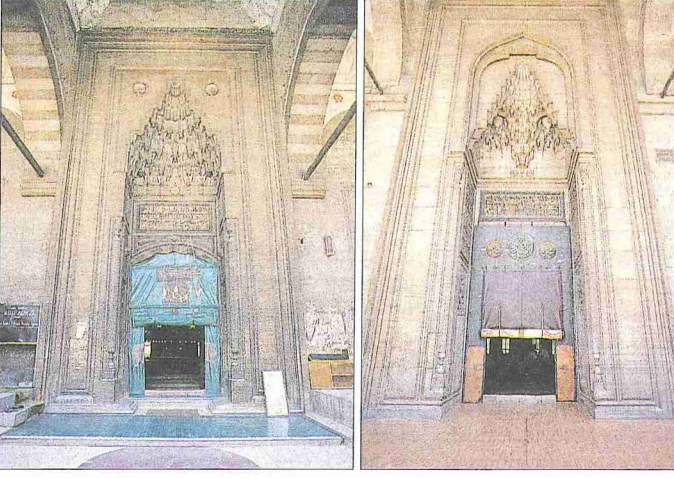

CÜMLE KAPISI

Beyazıt
ve Fâtih
camilerinin
cümle
kapıları -
İstanbul

olma niteliğini yitirmiştir. Osmanlı cümle kapıları XVI. yüzyıla kadar sivri kemerli niş ve dikdörtgen çerçevelerden oluşan şemayı tekrar ederler. Niş örtüsü mukarnas öğeleriyle biçimlenen yarım kubbedir. Örtüde mukarnas öğeleri irileşmiş, yeni geometrik şemalar geliştirilmiş ve plastik unsurlar özellikle sarıklıların kullanımıyla arttırılmıştır. Buna karşılık ön duvar yüzündeki dikdörtgen çerçeveleme yalınlaşmış ve yazılardan, bitkisel geometrik motiflerden meydana gelen bordürlerin yerini silme takımları ve mukarnas öğeleri almıştır. Osmanlı döneminde cami giriş kapısı dışında avlu kuzey kapısı da cümle kapısı anlayışında düzenlenmiş, İstanbul Beyazıt Camii'nde ise (1501-1506) bu genellemenin dışına çıkılarak avlunun bütün kapıları eşdeğer nitelikte biçimlenmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Mimar Sinan yapılarında geleneksel şemadan ayrılma dikkati çeker. Cümle kapısı düzenlemesinin aslı unsuru olan niş, Rüstem Paşa Camii'nde (1561-1562) görüldüğü gibi bazı yapılarda programdan kaldırılmıştır. Barok dönemin en çarpıcı örneğini oluşturan Nuruosmaniye Camii'nin (1748-1755) kapılarında mukarnas öğelerinin yerini barok süslemeler almıştır. XIX. yüzyıl saraylarında âbidevî cümle kapısı anlayışı bahçe kapılarında denenmiş ve plastik öğelerin yoğunlaştığı görkemli örnekler geliştirilmiştir (Dolmabahçe Sarayı'nın bahçe kapıları gibi, 1856).

Anadolu dışı İslâm mimarisinde cümle kapısı tasarımının en zengin örnekleri Şam'da Nüreddin Mâristanı (1154) ve Nüreddin Medresesi'nin (1172), Kahire'de Sultan Hasan Medresesi'nin (1356-1362) kapıları ile Semerkant'ta Bibi Hanım Camii'nin (1404) 41 m. yüksekliğin-

deki tuğla-çini mozaik süslemeli kapısıdır. Örtüleri İran'da iri alçı mukarnaslarla oluşturulmuş ve çini kaplamayla bezenmiş eyvanlar cümle kapısı niteliğinde tasarlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezminatı*, Ankara 1966, tür.yer.; a.mlf., "Bir Selçuklu Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portalı", *Yıllık Araştırma Dergisi*, II, Ankara 1957, s. 115-127; Ayla Ödekan, *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarlığında Mukarnaslı Portal Örtüleri*, İstanbul 1977; a.mlf., *Erken Dönem Osmanlı Mukarnaslı Kapı Nişi Örtüleri* (doçentlik tezi, 1981), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme*, İstanbul 1979; tür.yer.; Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süsleme*, Ankara 1982, tür.yer.; Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Taç Kapılar*, İzmir 1982; "Kapı", SA, II, 941-949; Abdürrahîm Gâlib, *Mevsû'atü'l-'imâretü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1988, s. 71-73, 92, 357.

AYLA ÖDEKAN

CÜNÂDE b. EBÜ ÜMEYYE

(جنادة بن أبي أمية)

Ebü Abdillâh Cünâde b.
Ebî Ümeyye el-Ezdî ez-Zehrânî
(ö. 80/699)

Halife Muâviye döneminde
donanma kumandanı olan sahâbî.

Ezd kabilesinin Zehrân koluna mensup olan Cünâde'nin babası Ebü Ümeyye de sahâbî idi; adı bazı kaynaklarda Mâlik, bazılarında da Kebîr şeklinde geçmektedir. Cünâde'nin, yine sahâbî olan Cünâde b. Mâlik el-Ezdî ve 67 (686) yılında vefat eden tâbî Cünâde b. Ebü Ümeyye Kebîr ed-Devsî ile karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Cünâde Hz. Peygamber'den ve Hz. Ömer, Hz. Ali, Muâz b. Cebel, Ebü'd-Derdâ, Ubâde b. Sâmîr ve Büsr b.

Ebü Ertât'tan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğlu Süleyman ile Mücâhid b. Cebr, Recâ b. Hayve, Abdurrahman es-Sunâbihî gibi âlimler rivayette bulunmuşlardır.

Hz. Osman döneminde orduya katılan ve Muâviye'nin maiyetinde donanma kumandanlığını yürüten Cünâde, özellikle Muâviye döneminde her yıl Akdeniz ve Ege'de deniz seferlerine çıkmış, 53 (673) yılında Rodos'u fethetmiş, Girit'i de kısmen almış ve kaynaklarda Ervad adası diye zikredilen Kapudağ yarımadasında müslümanların o dönemlerde deniz üsü olarak kullandıkları yer ele geçirmiştir (54/674). Herhalde bu başarılardan dolayı Muâviye Cünâde'nin nesebini kendi seçerisiyle birleştirerek onu bir nevi kardeş ilân etmek istemiş, fakat Cünâde bunu kabul etmemiştir.

Cünâde b. Ebü Ümeyye 80 (699) yılında Şam'da vefat etmiştir. 75, 77 ve 86 yıllarında vefat ettiği de rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 434-435; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 439; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 232; Belâzürî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 237; Ya'kübî, *Târîh*, II, 240; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), IV, 259; V, 288, 293, 301, 309, 315, 322; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 386; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 242-243; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 162; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 354-356; VI, 19; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 133-135; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 62-63; a.mlf., *el-'İber*, I, 67; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 245-246, 247, 263; IV, 10-11; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 115-116; Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 320.

AHMET ÖNKAL

CÜNÂH

(bk. GÜNAH).

CÜND

(bk. ORDU).

CÜNDİ

(الجندی)

Ziyâüddîn Ebü'l-Mevedde
(Ebü's-Safâ, Ebü'z-Ziyâ)
Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî
(ö. 776/1374 [?])

Mâlikî fakihî.

Özellikle hayatının ilk devresi hakkında şöhretine kıyasla çok az bilgi bulunan Cündî'nin ata mesleği olan askerliğe meylederek Mısır ordusunda bir sü-